

דרך הצינור הזה

היה היה בארץ ישראל, לפני שנים רבות, נהר ושמיו ירקון. זרם הנהר דרך השרון, הישקה פרדסים ושרות, וכל האיכרים שמחו ונהגו למראה יבולם הפורה. עד שיום אחד בא קוסם רע, הניף את מקל הקסמים שלו ואמר: "הוקוס פוקוס" — והי כל נעלם. היה ירקון וראו — איננו עוד, והאנשים השמחים התחילו לבכות.

כך אפשר להתחיל את אגדת משק המים בישראל. אלא שבמציאות מתרחשות הן אגדות קצת אחרת. במציאות אי אפשר להי פון דברים מטוב לרע בהוקוס פוקוס. כדי לבצע אותם צריכים לשלם מיליונים. עד שבסופו של דבר אין מיליונים ואין מים.

★★★

כמה שארות

לאמיתו של דבר לא מובן מדוע לא התעניין איש, פרט לקבוצת מומחים קטנה, במפעל השני בגודלו בין מפעלי המים — אחרי מפעל מוביל הירדן — קו ירקון-נגב. כי בשעה שפורסמה תוכניתו של מפעל זה, לפני שנים אחדות, עסקו בו היתוגים והציבור משך זמן רב.

התוכנית היתה שונה מתוכנית ענק הירדן רק בנקודות ספורות. ראשית, בגודלה: בי מוביל הירדן היה מדובר על העברת חצי מיליארד ממ"ק מים בשנה; במוביל הירדן רק על מאתיים מיליון. שנית: הירקון לא גובל עם שום מדינה שכנה וניצולו היה עניין ישראלי בלבד.

כלומר: הכל היה ברור ופשוט. היה צורך לאסוף את רוב מימי הנהר ישר ממעיינותיו בראשי העין, לכחנם בניגור בעל קוטר של 66 צול (168 ס"מ) ישר לנגב הצפוני. הי מוביל עצמו היה מחולק לשני חלקים — קו מזרחי וקו מערבי — אשר צריכים היו להשקות את השטחים שלצידה, להתחבר בסוף שניה לקו אחד, הממשיך ויורד דרך מה לנגב עצמו היה צריך להגיע חלק הארי של המים — 150 מיליון ממ"ק בשנה. השלב הראשון היה בניית הקו המזרחי של הצינור, באורך של 106 ק"מ. קו זה עצמו היה צריך להעביר את 150 המיליון ממ"ק של המים. מיד אחרי השלמת השלב

כתבה שניה בסידרה:

שנת גירות

הראשון תוכנן להמשיך בבניית הקו הי מערבי.

העבודות שהתחילו כבר לפני עשר שנים, התקדמו במהירות רבה. שלוש שנים בלבד לאחר תחילת העבודה נסתיים השלב הי ראשון. מיד לאחר מכן נשתררה דממה כבי דה. היא היתה כה כבדה שאפילו כמה שאלות עקרוניות וחדות כחנית לא יכלו לפרוץ אותה:

- מדוע עד עתה, לא רק שלא נסתיימה בניית השלב השני, אלא אפילו לא הת חילו בו?
- כיצד השתלמה ההשקעה של 80 מיל יון לירות שהושקעה עד עתה במוביל?
- איזו כמות מים מוביל הצינור לי נגב?

מה קרה לירקון עצמו?
לכל השאלות הללו נוספה לאחרונה עוד שאלה, כפולה: על מה התבססה התוכנית האחרונה לחיבור קו מוביל הירדן למוביל הירקון, תוך הארכה של הצינור בו יורמו מיי הכינרת דרומה? ואם נעשה הדבר, מה קרה לכמות העצומה המתוכננת של מי הירקון, שהיו צריכים לזרום בשפע ומעל לקיבולו של צינור אחד?

★★★

מירב על-חשבון שטח פורח

לפני הפעלת מוביל ירקון-נגב, היה מאזן המים במישור החוף כולקמן: מעיינות מיתיהם — מיליארד ממ"ק לי שנה.

הירקון — 220 מיליון ממ"ק.

בסך-הכל — מיליארד 220 מיליון ממ"ק. שטח החקלאי במישור החוף מסתכם בי מיליון וארבע מאות דונאם. שטח זה, כשי הוא מעובד במלואו, מכוסה חלקו בפרדסים וחלקו משובץ בשדות המעובדים אינטנסי בית ובתפוקה מאכסימאלית. בצורה זו מש חלם למשפחה חקלאית לעבד אפילו שטח ממוצע של 20-30 דונאם. במצב זה נדרשים להשקאה 700 ממ"ק מים בשנה לדונאם. סך הכל דרושים לאזור זה 980 מיליון ממ"ק מים בשנה.

צרכן שני למים באזור החוף היא התעי שיה והאוכלוסיה העירונית. צרכן זה צר רך 300 מיליון ממ"ק מים בשנה. סכומים אלה מצטרפים יחד לצריכה של מיליארד 280 מיליון ממ"ק בשנה לאזור החוף.

החשבון הפשוט מוליך לתוצאה ברורה: מאזן המים במישור החוף עצמו מראה כי

התנאי הראשון להפעלת מוביל הירקון היה צימצום צריכת המים לחקלאות ל-500 ממ"ק בשנה לדונאם.

בחשבון הכללי דפק הכל כמו שצוין: 500 כפול מיליון וארבע מאות אלף, שהיה לשבע מאות מיליון. צריכת התעשייה והעיר מסת כמת בשלוש מאות מיליון. סך-הכל — מילי יארד ממ"ק. נותרו, לפיכך, 220 מיליון. או במילים אחרות — ירקון שלם, אותו אפשר היה להזרים לנגב.

בכל החשבון הזה היה חסר פרט צדדי אחד: חקלאות שנלקחו ממנה 40% של הי מים — הפסיקה להשתלם. כדי שאנשים לא יברחו מאדמתם, או לא ימותו ברעב, היה צורך לשלם סובסידיות — תוספת לתוצרת מוקטנת. הסובסידיות פגעו בתקציב המדי נה, אבל כל זה לא היה כבר בשטח ההתי עניינות של המהגנסים המשוחררים, אלא של הכלכלנים, שמהם נלקחה זכות ההש פעה.

שאר התוצאות של תוכנית מוביל הירקון נשארו כבר בשטח הבלעדי של ההידורולו גיה, שטח ההתעניינות הישירה של בוני המוביל. בקיצור, ניתן להגדיר תוצאות אלה

גירות

לירקון

כתוצאות הפגיעה בחוק האיוון-הטבעי של מלאייהמים.

כדי שאפשר יהיה לכחן את הירקון לי נגב, היה צורך לנצל עד תום את מי הי תהום, לשאוב מהבארות את מאכסימום הי מים. אבל כפי שאפשר היה להבין מראש, הבארות התת-קרקעיות אינן מקורות-מים עצמאיים. על ידי כל מיני יובלים תת-קרק עיים הם מחוברים למעינות ראשי-העין, מהי חים מחזור שלם. על זאת לא חשבו, כי נראה, מהנדסי תה"ל ומומחי המים שלו.

קרה אז מה שמוכרח היה לקרות: כתור צאה מן הניצול המוגבר של מיה-התהום, החלו מעיינות הירקון להתייבש בצורה מדי איגה והרת-אסון. משך כמה שנים ירד מלאי המים בירקון מ-220 מיליון ממ"ק לי 100 מיליון ממ"ק.

אבל זו היתה רק מערכה ראשונה של הדראמה. היה לה גם המשך. אם במי הנהר משתמשים להשקאת השטחים הסמוכים לו, חזרו מירב המים ומחלחל באדמה, מוצא את דרכו לבארות התת-קרקעיות שבסביבה. תה

ליך זה נפסק, כמוכך, ברגע שמי הנהר מועי ברים להשקאת חלק ארץ אחר.

והו בדיוק הדבר שקרה לירקון. גובה פני המים בבארות התת-קרקעיות התחיל לרדת באופן מבהיל, דבר שגרר אחריו תר פעה קסטרופאלית נוספת: למקום הפנוי ממים מתוקים החלו להסתנן מים מלוחים. במילים אחרות: בארות התת-קרקעיות הומי לחו, רבות יצאו בכלל משימוש.

הפעם ריחפה הסכנה לא רק על החקל אות, אלא על תושבי תל-אביב. ליתר דיוק, על כל האוכלוסיה העירונית של גוש דן, השואבת מימיה מבארות אלה. היה צורך דחוף לסובב חזרה את הגלגל, המתגלגל בי מהירות גוברת והולכת.

החלק הגדול של מיה הירקון הוחזר מן המוביל והופנה לעבר האוכלוסיה העירונית. כתוצאה מכך התייבש המוביל ירקון-נגב כמעט באופן סופי.

אבל את גלגלי התנוה המים אי אפשר היה להחזיר ממש עד לנקודת-המוצא שלהם. בסיכום ירד פוטנציאל המים השנתי של הי מדינה ב-120 מיליון ממ"ק מים מן הירקון, וכמות דומה מבארות מיה-התהום שהומלחו. תוצאה זו הושגה במחיר הפעוט של 80 מיליון ל"י, שהושקעו עד עתה במוביל יר קון-נגב.

★★★

פירמורה הפוכה

מיכאן והלאה חוזרת הפרשה ומוכירה את קו מוביל הירדן, שהפך למוביל הכינרת מבלי שאיש יבחין בכך. הדימיון בולט ביחוד בכמה נקודות:

(א) עניין איוון המים, הנוגע לאזור הי

לירקון

ירקון, נוגע בדיוק באותה מידה גם לאזור הירדן. העברת מי הירדן לנגב היתה מביאה לדילול כל מקורות המים בגליל המזרחי. העובדה שבסופו של דבר לא נשאבו מי הירדן אלא מיה-הכינרת, לא גולדה כתוצאה מן הנסיון המר של קרה-ירקון, אלא מתוך סיבות אחרות לגמרי: התנגדותן החרפה של ארצות ערב ואולטימטום חדי-משמעי של ארצות-הברית. כך שבעצם רק הערכים — הם שהצילו את הגליל מיובש.

(ב) עריכה מדעית של תוכנית מוביל הירקון נעשתה בדיוק לפי אותם הדפוסים כמו מוביל הירדן — בצורה הפוכה מאשר היה הדבר נעשה בכל מדינה אחרת. בכל מדינה מתקדמת היה סדר הפעולות בערך כזה: ראשית היו נערכות בדיקות מדויקות של תנוני השטח (טופוגראפיים, הידרוליים וטכניים), וכל התנונים הכלכליים הקשורים במחירי הבנייה והניצול.

שנית, היו מחלילים בעריכת כמה אל-טרנזיטיות של התוכנית המקורית, המכוס סות על הנחונים שנתקבלו מן הבדיקות. כל אחת מתוכניות אלה היתה עוברת דרך ועי